

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ АНАЛІЗУ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті досліджено теоретико-концептуальні підходи до поняття «соціальної безпеки», розглянуто основні проблеми, що утруднюють її аналіз на рівні суб'єкта господарювання. Визначено ключові аспекти її дослідження як на рівні підприємства, так і на рівні держави. Доведено зв'язок рівня соціальної безпеки підприємства з результатами його діяльності та запропоновано ключові напрями аналізу рівня соціальної безпеки на рівні суб'єкта господарювання.

Ключові слова: національна безпека, безпека особистості, соціальний захист, соціальні інтереси, економічна безпека, функціональні складові економічної безпеки, соціальна безпека, параметри та критерії оцінки, проблеми аналізу.

Функціонування підприємств за умов мінливого конкурентного середовища викликає гостру потребу формування та підтримки рівня їх економічної безпеки. Важливо наголосити, що рівень економічної безпеки суб'єкта господарювання значною мірою формується її функціональними складовими, а саме: фінансовою, технічною, технологічною, ресурсною, соціальною, кадровою, інтелектуальною, інформаційною та ін. Доцільно зазначити, що кількість функціональних складових, їх зміст та характеристики у розумінні науковців значно різняться. Так в економічній літературі пропонується від чотирьох до одинадцяти [1, с. 74], від чотирьох до чотирнадцяти [2, с. 74] функціональних складових економічної безпеки. Важливо наголосити, що соціальну складову пропонують досліджувати лише незначна кількість науковців. При чому рівень соціальної безпеки частіше пропонують вивчати, як правило, на рівні держави та на рівні особистості. Значно обмежена частина науковців, що проводять дослідження рівня соціальної безпеки на рівні суб'єкта господарювання. За умов мінливого конкурентного середовища гостро постала проблема вивчення стану соціальної безпеки на рівні підприємства, оскільки саме вона з одного боку є результатом та наслідком рівня соціального захисту, з іншого є результатом діяльності останнього.

Пропонують вивчати рівень соціальної безпеки на рівні особи, суспільства, держави В. А. Гошовська, Д. В. Зеркалов, Е. М. Лібанова, В. М. Нижник, О. Ф. Новикова, В. В. Серебрянніков, В. А. Скуратівський, А. І. Сухоруков, А. Т. Хлоп'єв, П. І. Шевчук та ін. Системну парадигму соціальної безпеки на різних рівнях суспільної ієрархії запропонував О. І. Іляш.

Підходи до поняття соціальної безпеки, його характеристики на рівні суб'єкта господарювання розглядали В. І. Бокій, І. В. Жиглей, Г. М. Захарчин, Г. І. Кіндрацька, А. Ф. Кіт, Б. Ф. Купчак, Я. С. Ларіна, В. М. Лугова, О. Ляшенко, С. В. Мочерний, С. С. Омельчук, Й. М. Петрович, О. А. Устенко, Н. П. Фокін, Л. І. Шваб, С. І. Юрій та ін.

Слід зазначити, що на сьогодні не склалося цілісного, обґрунтованого підходу до проблем оцінки рівня соціальної безпеки, також відсутні єдині критерії та параметри. Обмеженість напрацювань, низка невирішених питань та розгалуженість напрямів дослідження і обумовили мету нашої статті.

Метою дослідження є вивчення, опрацювання та узагальнення теоретико-концептуальних підходів до поняття «соціальна безпека» та виділення основних проблем та напрямів її аналізу на рівні підприємства. Мета статті досягається шляхом вирішення наступних завдань:

- опрацювання наявних теоретико-концептуальних підходів до поняття «соціальна безпека» як на рівні підприємства, так і на рівні держави та визначення їх основних характеристик та ключових аспектів дослідження;
- зазначення основних проблем оцінки і аналізу рівня соціальної безпеки, що потребують вирішення та окреслення провідних напрямів аналізу на рівні суб'єкта господарювання.

Останнім часом в економічній науковій літературі з'явилась значна кількість публікацій, що вивчають проблеми соціальної безпеки як на рівні безпеки, так і особистості. При чому дещо обмежено аналізуються питання оцінки її стану на рівні суб'єкта господарювання. Так А. І. Сухоруков розглядає соціальну безпеку як складову національної безпеки і визначає як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, а також від загрози соціальним інтересам. При чому автором узгоджується зв'язок соціальної безпеки і основної мети соціального захисту як підтримання стабільності у суспільстві, тобто попередження соціальної напруженості [3, с. 52]. О. Ф. Новикова пропонує вивчати стан соціальної безпеки як наслідок реалізації заходів соціального захисту, який характеризує їх результативність та ефективність і відображає «...стан захищеності соціальних інтересів особи і суспільства від впливаючих на них загроз національній безпеці» [4, с. 27]. Е. Лібанова вивчає соціальну безпеку як одну із складових національної безпеки, яка відображає стан захищеності від загроз соціальним інтересам і є результатом реалізації політики соціального захисту [5, с. 381]. В. А. Скуратівський розглядає соціальну безпеку як стан життєдіяльності людини та суспільства, що характеризується сформованою, сталою соціальною системою забезпечення соціальних умов діяльності особистості, її соціальної захищеності, стійкістю щодо впливу чинників, які підвищують соціальний ризик [6, с. 654]. В. М. Нижник наголошує, що усе в існуванні світу,

держави та у житті людини має економічне підґрунтя, тому видів економічної безпеки багато. Пропонує розглядати такі напрями: демографічний, екологічний, військовий, політичний, соціальний, кримінальний, фінансово-грошовий, цінновий, ресурсний, енергетичний, продовольчий, прісноводний, інформаційний та науково-інтелектуальний. Автор підкреслює, що соціальна безпека – це різновид безпеки, яка базується на психологічному стані населення країни [20, с. 244]. Залежить від багатьох інших видів безпеки, зокрема від економічної, політичної, цінкової, інформаційної та ін. Відчутно змінюється під час воєн, епідемій, підвищення цін [20, с. 246]. У контексті соціальних інтересів П. І. Шевчук пропонує досліджувати соціальну безпеку людини як певний стан її життєдіяльності, убезпечений комплексом організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на реалізацію соціальних інтересів, формування сприятливої демографічної ситуації, збереження генофонду держави і трансформації трудових ресурсів відповідно до ринкових вимог [7, с. 108]. Під соціальною безпекою автори розуміють сукупність заходів щодо захисту інтересів країни та народу у соціальній сфері, розвиток соціальної структури і відносин у суспільстві, системи життєзабезпечення і соціалізації людей, способу життя відповідно до потреб прогресу, теперішніх і майбутніх поколінь [8, с. 93]. В. А. Гошовська наголошує на органічному зв'язку, з одного боку, соціального захисту, соціальної безпеки, з іншого, соціального розвитку і соціальних відносин. Автор підкреслює, що без розвинених соціальних відносин не може бути стабільної соціальної безпеки людини, суспільства, а соціальна безпека значною мірою зумовлює розвиненість, зрілість процесів соціального, суспільного розвитку [9, с. 71]. Д. В. Веркалов розглядає соціальну безпеку як складову більш загальної категорії національної безпеки і підкреслює, що соціальна безпека становить стан захищеності особистості, соціальної групи, спільноти від загроз порушення їх життєво важливих інтересів, прав, свобод. Вчений наголошує на зміні пріоритетів, а саме: не людина – заради досягнення економічних цілей, а економіка в інтересах розвитку людини та ін. [10, с. 4].

Узагальнення наявних підходів до визначення суті поняття «соціальна безпека» дало змогу зазначити відсутність єдиного вмотивованого підходу, визначених напрямів та критеріїв оцінки. При тому нами визначено основні характеристики цієї категорії, до яких належать:

- складова національної безпеки, що тісно пов'язана із соціальним захистом;
- характеристика рівня захищеності соціальних інтересів особистості і суспільства;
- наслідок ефективності та результативності реалізації заходів соціального захисту (соціальної політики);
- характеристика стану життєдіяльності людини;
- характеристика сукупності заходів щодо захисту інтересів країни та народу в соціальній сфері;

Стан держави, суспільства, економіки значною мірою залежить від стану розвитку окремих галузей промисловості та суб'єктів господарювання. Тому доцільним, на нашу думку, є дослідити стан соціальної безпеки на рівні підприємства.

Під соціально-економічною безпекою підприємства пропонується розуміти здатність останнього протистояти несприятливим зовнішнім і внутрішнім

впливам, шляхом гармонізації соціально-економічних інтересів з метою забезпечення стійкої діяльності, мінімізації втрат і збереження контролю над власністю [11, с. 358]. Б. Ф. Купчак та С. С. Омельчук визначають соціальну безпеку як складову економічної безпеки підприємства і наголошують на тому, що соціальна безпека підприємства полягає у забезпеченні працівникам належного рівня доходів (прожиткового мінімуму, відповідності заробітної плати кваліфікації працівників, системи мотивації й оплати праці за кінцевими результатами роботи), а також прийнятних умов праці та відпочинку [12, с. 344; 13, с. 208]. Пропонує вивчати соціальну безпеку як систему взаємовигідних партнерських відносин між персоналом та керівництвом підприємства, що забезпечується задоволенням матеріальних та нематеріальних потреб працівників та реалізацією інтересів підприємства [14, с. 70]. Автори розглядають соціальну безпеку як стан захищеності працівників підприємства, будь-якого класу та інших соціальних верств і груп від загроз з боку інших аналогічних соціальних структур і держави, а також наявність необхідних засобів для усунення таких загроз [15, с. 50; 16, с. 94].

Важливо відзначити науковців, що не розглядають сутності соціальної безпеки підприємства на рівні суб'єкта господарювання, але при тому пропонують параметри, що її характеризують. Так автори наголошують, що для дослідження соціальної безпеки важливе значення мають такі показники: розмір мінімальної заробітної плати; середня заробітна плата; чисельність працівників, заробітна плата яких нижча від прожиткового мінімуму; заборгованість по заробітній платі; частка заробітної плати в ціні; витрати сім'ї працівника на харчування; темпи скорочення персоналу; тривалість робочого тижня тощо [17, с. 509; 18, с. 388; 19, с. 112].

І. В. Жиглей підкреслює [16, с. 93], що для підтримки рівня соціальної безпеки підприємства доцільно визначати показники, що можуть бути одержані з системи бухгалтерського обліку, а саме:

- співвідношення мінімальної (встановленої державою) і середньої заробітної плати, що є на підприємстві, та динаміка їх зростання (позитивною є тенденція до зменшення);
- співвідношення найвищої та найнижчої заробітної плати на підприємстві (позитивною є тенденція до зменшення);
- відсоток витрат на соціальну сферу (за напрямками) відносно фонду оплати праці та відносно чистого прибутку підприємства (позитивною є тенденція до збільшення);
- відсоток витрат на соціальні програми, спрямовані на допомогу місцевому населенню відносно чистого прибутку підприємства (позитивною є тенденція до збільшення).

Також автор наголошує, що особливу групу показників повинна складати група, що фіксує зміни соціальної структури та якості підприємства, яка б містила ціннісні орієнтації, мотивацію, рівень професіоналізму, відповідальності, дисциплінованості, освіти, удосконалення знань та навиків, підвищення продуктивності праці на підприємстві, рівня освоєння нових технологій та режимів роботи, економічні показники соціальної конфліктності, за якими можна буде визначити адаптацію суб'єктів господарювання до нових умов та вжити заходи для підвищення рівня соціальної безпеки [16, с. 93].

Опрацювання економічної літератури дало змогу зазначити, що кількість визначень соціальної безпеки на рівні підприємства є незначною, при тому, що зазначена категорія досить детально розглядається як на рівні держави, так і на рівні особистості. Крім того, важливо наголосити, що окрема частина науковців хоча і пропонує вивчати соціальну безпеку підприємства як функціональну складову економічної безпеки, але при тому не розглядає її сутності, основних характеристик та не виділяє напрямів її оцінки. Стосовно показників та параметрів оцінки соціальної безпеки на рівні підприємства доцільно зазначити, що їх сутність значно обмежена і охоплює, як правило, лише кількісні характеристики діяльності підприємства. Дослідження, узагальнення та обробка підходів до визначення суті поняття «соціальна безпека» на рівні підприємства дали змогу встановити брак єдиного теоретико-концептуального підходу, визначених напрямів та критеріїв оцінки. При тому нами окреслено основні характеристики цієї категорії, а саме:

- здатність підприємства протистояти несприятливим зовнішнім і внутрішнім впливам;

- забезпечення працівникам належного рівня доходів та прийнятних умов праці і відпочинку;
- систему взаємовигідних партнерських відносин між персоналом та керівництвом підприємства;
- стан захищеності працівників підприємства, будь-якого класу та інших соціальних верств і груп від загроз.

Доречно наголосити, що дослідження та підтримка рівня соціальної безпеки повинна здійснюватись з метою забезпечення стійкої діяльності підприємства, мінімізації втрат і збереження контролю над його власністю, а також для забезпечення задоволення матеріальних і нематеріальних потреб працівників та реалізації інтересів підприємства.

Аналіз сучасних теоретико-концептуальних підходів до поняття «соціальна безпека» дав змогу зауважити, що існують проблеми, які утруднюють методичку оцінки та аналізу її стану і потребують першочергового вирішення на рівні суб'єкта господарювання. Основні проблеми та їх наслідки на рівні підприємства наведено нами на рис. 1.

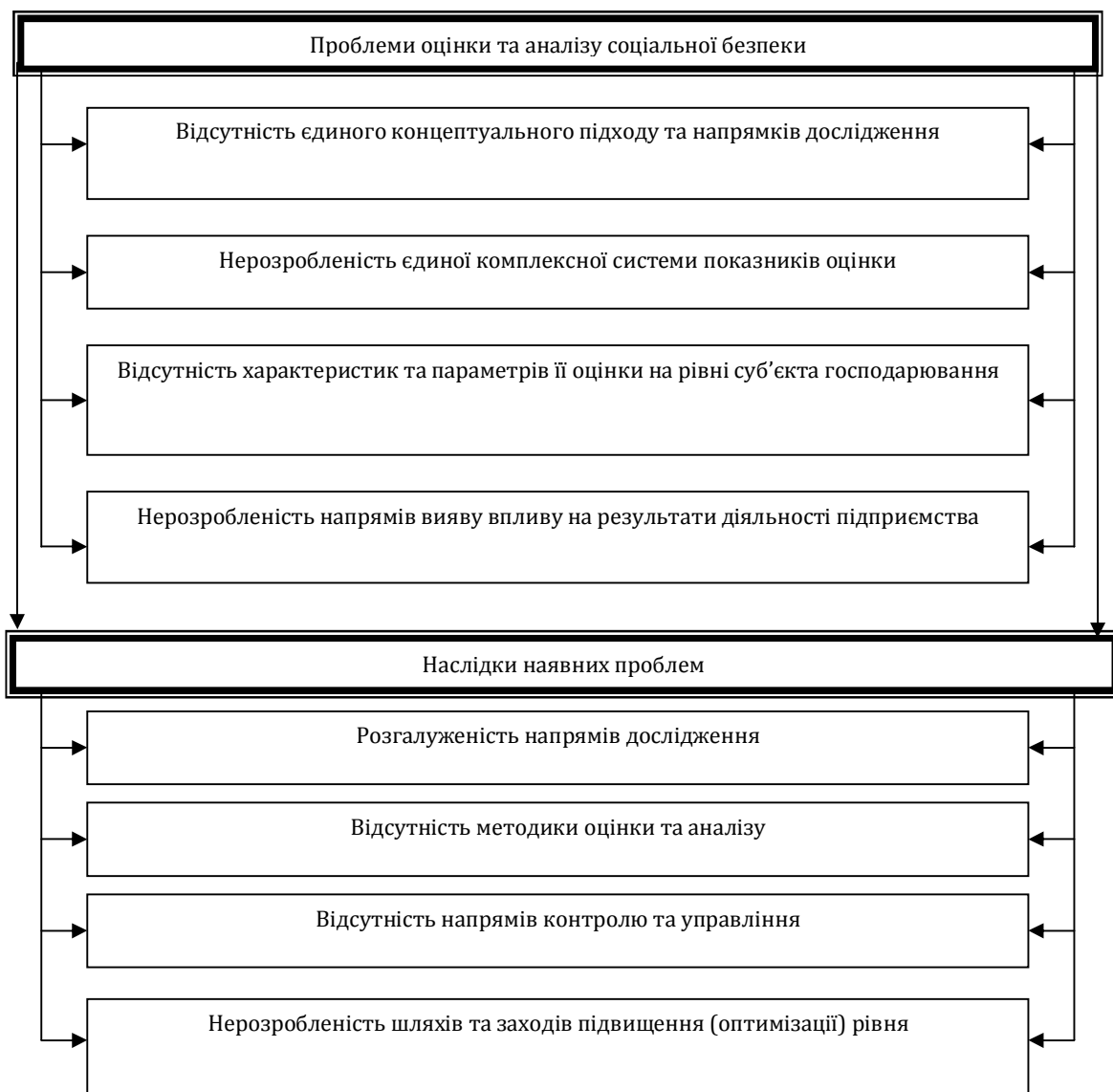

Рис. 1. Проблеми аналізу рівня соціальної безпеки підприємства

Головною метою діяльності будь-якого підприємства є досягнення відповідного рівня розвитку, що буде сприяти випуску конкурентоспроможної продукції, формуванню оптимального процесу показників доходів та витрат, що стане запорукою підвищення рівня соціального захисту їх працівників та якості життя населення України. Розвиток соціально орієнтованої економіки базується на функціонуванні соціально орієнтованих підприємств. Рівень розвитку та функціонування останніх значною мірою залежить від результатів їх діяльності. Саме результати діяльності суб'єктів господарювання залежать від ефективності використання їх ресурсів, які відповідно обумовлюють оптимальність процесу формування показників доходів, витрат та прибутків підприємства за видами його діяльності. Доречно наголосити що рівень соціального захисту та безпеки підприємств значною мірою залежить саме від як від проміжних, так і кінцевих результатів діяльності підприємства. Відповідно до сказаного основними напрямками аналізу рівня соціальної безпеки підприємства, на нашу думку, будуть такі:

- дослідження обсягів випуску і реалізації продукції за її складовими та оцінка впливу факторів на їх динаміку;
- оцінка ефективності використання фінансово-виробничих ресурсів через динаміку показників витрат підприємства;
- оцінка продуктивності та результативності діяльності суб'єкта господарювання;

- дослідження процесу формування показників доходів, витрат та фінансових результатів за видами діяльності;
- дослідження взаємозв'язку та взаємозалежності параметрів соціального захисту та результатів діяльності соціальної безпеки, що є запорукою стану соціального захисту.

Рівень соціальної безпеки країни значною мірою залежить від стану розвитку її економіки. Стан економіки певною мірою залежить від результативності функціонування підприємств за галузями промисловості, що значною мірою формує рівень їх соціальної безпеки. Зазначені проблеми аналізу стану соціальної безпеки підприємства унеможливають аналіз її рівня та розробку шляхів та заходів щодо її підвищення. Досягти певних результатів у вирішенні зазначених проблем спрямовують подальші дослідження у такому розрізі: розробка характеристик рівня соціальної безпеки підприємства у розрізі концепції її вивчення; обґрунтування системи показників та критеріїв оцінки рівня соціальної безпеки; мотивування та розробка концепції оцінки соціальної безпеки як комплексної характеристики оцінки ефективності та результативності діяльності суб'єкта господарювання.

Спрямовання подальших досліджень за зазначеними напрямками дасть змогу підвищити рівень соціальної безпеки підприємств, що в кінцевому рахунку призведе до підвищення рівня та якості життя народу України.

Список літератури

1. Економічна безпека підприємства в конкурентному середовищі: монографія / За наук. ред. проф. Войнаренка М. П. – Хмельницький: ХНУ, 2008. – 382 с.
2. Рзаєв Г. І. Оцінка конкурентоспроможності підприємства в контексті його економічної безпеки / Г. І. Рзаєв // Луцький національний технічний університет. Економічні науки. Сер. «Економіка та менеджмент». – 2010. – Випуск 7 (26). – Ч. 3. – С. 67–76.
3. Сухоруков А. І. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / А. І. Сухоруков, С. Л. Воробйов, Т. П. Крупельницька. – К.: Національний інститут проблем міжнародної безпеки, 2003. – 63 с.
4. Новікова О. Ф. Соціальна безпека: організаційно-економічні проблеми і шляхи вирішення / О. Ф. Новікова – Донецьк: ІЕП НАН України, 1997. – 460 с.
5. Лібанова Е. Ринок праці і соціальний захист: навч. посіб із соц. політики / Е. Лібанова, О. Палій. – К.: Основа, 2004, 2004. – 491 с.
6. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. – К.: НАДУ, 2010. – 820 с.
7. Шевчук П. І. Соціальна політика / П. І. Шевчук. – Львів: Світ, 2003. – 400 с.
8. Серебрянников В. В. Социальная безопасность России / В. В. Серебрянников, А. Т. Хлопьев. – М.: ИСПИ РАН, 1996. – 352 с.
9. Соціальна держава: український вибір / за ред. В. А. Гошовської / вид. друге – К.: ЦПСД, 2007. – 337 с.
10. Зеркалов Д. В. Социальная безопасность: монография. – К.: Основа, 2012. – 530 с.
11. Ляшенко О. Соціально-економічна безпека суб'єктів господарювання за умов глобалізації / О. Ляшенко // Вісник ТНЕУ. – №5 – 2007. – С. 357–359.
12. Купчак Б. Ф. Економічна безпека підприємства: суть та умови виникнення / Б. Ф. Купчак // Науковий вісник Львів. держ. ун-ту внутр. справ. Сер. «Економіка». – 2010. – Вип. 2. – С. 334–346.
13. Омельчук С. С. Визначення сутності поняття «економічна безпека підприємства» та його складових / С. С. Омельчук // Вісник ХНУ Сер. «Економічні науки». – 2008. – №6. – С. 206–210.
14. Лугова В. М. Соціальна безпека як ключова підсистема безпеки підприємства / В. М. Лугова, Т. В. Голубева // БІЗНЕСІНФОРМ. – 2011. – №10. – С. 69–72.
15. Мочерний С. В. Економічний енциклопедичний словник: Т. 1 / Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Устенко О. А., Юрій С. І.; За ред. С. В. Мочерного. – Львів: Світ, 2005. – 616 с.
16. Жиглей І. В. Соціальна безпека суб'єкта господарювання: місце та роль бухгалтерського обліку / І. В. Жиглей // Вісник ЖДТУ. Сер. «Економічні науки». – 2008. – №3(45). – С. 88–95.
17. Економіка підприємства: підручник / [Петрович Й. М., Кім А. Ф., Захарчин Г. М., Кіндрацька Г. І.] / За загальною ред. Й. М. Петровича. – [2-ге вид., виправл.] – Львів: «Магнолія 2006», 2008. – 580 с.
18. Шваб Л. І. Економіка підприємства: підручник. – К.: Каравела, 2001. – 416 с.
19. Фокіна Н. П. Економічна безпека підприємства – найважливіша складова фінансової стійкості / Н. П. Фокіна, В. І. Бокій // Актуальні проблеми економіки. Сер. Фінанси та кредит. – 2003. – №8(26). – С. 111–114.
20. Нижник В. М. Економічна дипломатія та економічна безпека України: навч. посіб. / В. М. Нижник. – Хмельницький: ХНУ, 2007. – 299 с.

РЕЗЮМЕ

Антонюк Павел

Проблемы и направления анализа социальной безопасности предприятия

В статье исследованы теоретико-концептуальные подходы к понятию «социальной безопасности» рассмотрены основные проблемы, которые утрудняют ее анализ на уровне субъекта ведения хозяйства. Определенно ключевые аспекты ее исследования, как на уровне предприятия, так и на уровне государства. Доказана связь уровня социальной безопасности предприятия с результатами его деятельности и предложены ключевые направления анализа уровня социальной безопасности на уровне субъекта ведения хозяйства.

RESUME

Antonyuk Pavlo

Problems and directions of analysis of social safety of the enterprise

The theoretical and conceptual ways of the essence "social safety" are considered in the article. The main problems, which complicate its analysis on the level of economic activity subject are researched. The key aspects of its research according to the level of an enterprise or state are defined. There has been underlined the link between social safety of an enterprise and the results of its activity. Some key ways of social safety analysis on the level of economic activity of the subject are proposed.

Стаття надійшла до редакції 01.03.2013 р.